

GRZEGORZ HRYCIUK

Uniwersytet Wrocławski

Instytut Historyczny

ORCID: [0000-0002-1010-8491](https://orcid.org/0000-0002-1010-8491)

ALEKSANDER SREBRAKOWSKI

Uniwersytet Wrocławski

Instytut Historyczny

ORCID: [0000-0001-5812-6827](https://orcid.org/0000-0001-5812-6827)

PROF. DR HAB. PIOTR EBERHARDT **(27 XII 1935 – 10 IX 2020)**

Dnia 10 IX 2020 r. zmarł profesor Piotr Eberhardt. Podstawowym polem jego działalności naukowej była geografia, zwłaszcza geografia ludności, która jest dziedziną w szczególności sposobu związaną z historią. Książki i artykuły Jego autorstwa były zawsze efektem głębokich i rozległych badań z zakresu demografii i migracji, spraw narodowościowych oraz geopolityki. Miały niejednokrotnie charakter pionierski i w wydatny sposób ułatwiały historykom rozwijanie i wzbogacanie poszukiwań oraz analiz z tego zakresu.

Profesor Piotr Eberhardt urodził się 27 XII 1935 r. w Warszawie, w rodzinie o korzeniach warszawsko-kresowych. Jego warszawska rodzina, ta ze strony ojca, była jednym z wielu niemieckich rodów, które znalazłszy się w Polsce, uległy polonizacji i przez pokolenia pracowały dla chwały Rzeczypospolitej. W okresie II Rzeczypospolitej brat dziadka Profesora, Julian Eberhardt, był członkiem rządu (minister komunikacji) Ignacego Jana Paderewskiego. Był jednym z delegatów na rokowaniach pokojowych w Rydze. Drugi brat Jego dziadka, Henryk Eberhardt, był osobistym sekretarzem biskupa ewangelicko-augsburskiego Juliusza Burschego. Ojciec Profesora – Roman Eberhardt – specjalizował się w rentgenologii, był też autorem wielu prac z tej dziedziny. Rodzina matki Profesora, Haliny z domu Wakar, pochodziła z terenów dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Jej majątek do momentu

upadku powstania styczniowego znajdował się w okolicach Witebska, na terenie dzisiejszej Białorusi. Dziadkowie Profesora ze strony matki byli naukowcami. Aleksy Wakar, absolwent Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie, po wojnie w latach 1946–1947 był rektorem tej uczelni, już jako Szkoły Głównej Handlowej. Drugi z dziadków, Włodzimierz Wakar, był profesorem w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie. Zajmował się demografią, statystyką i geografią. Zaangażowany w prace nad konstytucją marcową był też jednym z twórców ruchu prometejskiego w Polsce. Optował za porozumieniem z Litwinami, Czechami, Ukraińcami na drodze ustępstw na rzecz tych nacji. Był też twórcą ważnego periodyku „Przegląd Wschodni” zajmującego się szeroko pojętymi studiami sowietologicznymi. Na wybór przyszłej drogi życiowej prof. Piotra Eberhardta zapewne największy wpływ miały dokonania ostatniego z wymienionych dziadków.

Profesor Eberhardt po powstaniu warszawskim przebywał z rodziną w obozie w Pruszkowie, następnie zaś w Zakopanem i Gliwicach, po czym wrócił do Warszawy. Tutaj uczęszczał w latach 1950–1954 do renomowanego gimnazjum im. Tadeusza Reytana. W roku 1954 rozpoczął studia na Wydziale Geograficznym Uniwersytetu Warszawskiego. Tytuł magistra otrzymał w 1960 r., na podstawie pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem prof. Stanisława Leszczyckiego. W tym samym roku został zatrudniony w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, któremu był wierny do końca swojej działalności. Początkowo obszarem zainteresowań badawczych Profesora była geografia osadnictwa i kwestie gospodarcze. W 1968 r. obronił, napisaną pod kierunkiem prof. Kazimierza Dziewońskiego, pracę doktorską *Rola wielkich miast w strukturze regionalnej powiązań przestrzennych w Polsce*. Tematem rozprawy habilitacyjnej przedstawionej w 1976 r. była *Koncentracja przestrzenna osadnictwa a produktywność przemysłu*.

Czasy PRL-u nie sprzyjały badaniom, które prowadził przed wojną dziadek Profesora, Włodzimierz Wakar. Dlatego do końca lat 80. XX w. Piotr Eberhardt skupiał się na geografii przemysłu, przestrzennym zagospodarowaniu państwa i wreszcie geografii osadnictwa. Uwieńczeniem tego okresu Jego działalności była praca z 1989 r. *Regiony wyludniające się w Polsce*. Wraz z przełomem politycznym 1989 r. prof. Piotr Eberhardt rozpoczął intensywne badania nad problemami geopolitycznymi Europy Środkowo-Wschodniej oraz kwestiami etnicznymi na tych terenach. Wtedy związał się m.in. ze Studium Europy Wschodniej kierowanym przez Jana Malickiego, czy lubelskim Instytutem Europy Wschodniej kierowanym

przez prof. Jerzego Kłoczowskiego (wcześniej, od 1983 r. był już związany z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim). Pierwsza praca z tego okresu pt. *Polska granica wschodnia 1939–1945* (1993) była ważnym opracowaniem, nie tylko porządkującym wiedzę na ten temat, ale wprowadzającym szereg nowych ustaleń i materiałów nieobecnych do tej pory w krajowej historiografii. Książka spotkała się z bardzo szerokim odzewem i pozytywnym przyjęciem także w kręgach historyków. Stała się ona swoistą zapowiedzią cyklu prac poświęconych zmianom stosunków narodowościowych w państwach byłego Związku Radzieckiego sąsiadujących z Polską, których ziemie wchodziły niegdyś w skład Rzeczypospolitej: *Przemiany narodowościowe na Ukrainie XX wieku* (1994), *Przemiany narodowościowe na Białorusi* (1994), *Między Rosją a Niemcami. Przemiany narodowościowe w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku* (1996), *Przemiany narodowościowe na Litwie* (1997), *Polska ludność kresowa. Rodowód, liczebność, rozmieszczenie* (1998). Za pierwsze prace z tej serii został wyróżniony w 1994 r. nagrodą „Przeglądu Wschodniego”.

Już w nowej sytuacji politycznej Piotr Eberhard doczekał się wreszcie uhonorowania swoich dokonań badawczych i, po 17 latach od momentu habilitacji, 20 I 1993 r. decyzją Prezydenta RP uzyskał tytuł naukowy profesora.

W późniejszym okresie oprócz wydania angielskich wersji (jego monografie tłumaczono także na rosyjski, białoruski, ukraiński, bułgarski czy niemiecki) wcześniej opracowanych tematów, między innymi: *Ethnic groups and population changes in twentieth-century Central-Eastern Europe. History, data, analysis* (2003), *Political migrations in Poland 1939–1948* (2006), prof. Eberhardt skierował swoje zainteresowania w stronę geopolityki. Związał się wtedy z krakowskim Polskim Towarzystwem Geopolitycznym, którego został honorowym prezesem. Już w XXI w. ukazały się następujące prace poświęcone tej tematyce: *Polska i jej granice. Z historii polskiej geografii politycznej* (2004), *Twórcy polskiej geopolityki* (2006), *Rozwój światowej myśli geopolitycznej. Wybrane zagadnienia* (2016), *Słowiańska geopolityka. Twórcy rosyjskiej, ukraińskiej i czeskosłowackiej geopolityki oraz ich koncepcje ideologiczno-terytorialne* (2017), *Granice polityczne Polski i jej sąsiadów w XX wieku* (2018). Jak notują biografowie Profesora, jego dorobek łącznie składa się z 35 książek, 69 rozpraw naukowych, 238 artykułów i 85 innych opracowań. Za swoje dokonania, oprócz nagrody „Przeglądu Wschodniego”, otrzymał także Nagrodę Naukową im. Stanisława Staszica PAN w 2002 r.,

Nagrodę Państwową Prezesa Rady Ministrów za wybitne osiągnięcia naukowe w 2004 r. oraz Nagrodę i Medal Zygmunta Glogera w 2009 r.

Śmierć Profesora Piotra Eberhardta to strata nie tylko dla środowiska geografów, ale także historyków oraz dla całej polskiej nauki. Pozostał po Nim bogaty dorobek, który służyć będzie przez lata nie tylko jako skarbnica wiedzy, model dociekań naukowych, ale i źródło inspiracji badawczych. Profesor Piotr Eberhardt został pochowany na cmentarzu ewangelicko-augsburskim w Warszawie.